

טלטול בשבת במוצבים המשמשים לתצפית יום בלבר

ראשי פרקים:

- א. פתיחה
- ב. דין מוקף לדירה
  1. גרדיו
  2. להלכה
  3. דין בית דירה שאין גרים
- בו
- ג. דין סוכת השומרים
  1. גרדיה
  2. להלכה
  - ד. סיכום

א. פתיחה

מוצבים המשמשים לתצפית יום בלבר הבנויים מתל המתלקט (או שיש להם גדר המהווה מחיצה טובה) ושטחם העליון גדול מבית סאתיים, ואילו חדרי המגורים התת-קרקעיים שלהם אטומים, ואמורים לשמש רק לשעת חרום – יש לדון בהם, האם תל המתלקט חשוב כמוקף לדירה היות וחדרי המגורים נבנו לפני הקמת התל, או שמא כיון שאין משתמשים במקום הדיוור והוא מיועד לשעת חרום בלבד, אין התל נחשב כמוקף לדירה. כמובן, יש להתייחס לשטחו של המוצב כסוכת השומרים, ולהלן נדון אף בגרדיה.

ב. דין מוקף לדירה

1. גרדיו

הגמרא בערובין (כו ע"א) לומדת את גרדי קרפף המוקף לדירה מעיר שהוקפה לדירה, ח"ל הגמרא: "עיר חדשה, מודדין לה מישיבתה, וישנה – מחומתה. איזו היא חדשה ואיזו היא ישנה? חדשה – שהוקפה ולבסוף ישבה, ישנה – ישבה ולסוף הוקפה." בביאור גרדי 'הוקף לדירה' על פי

גמרא זו נחלקו הראשונים.

שיטת הרשב"א וסיעתו: כתב הרשב"א (שם, אמצע ד"ה "ואתא רבא") ז"ל: "...עיר חדשה שנעשית החומה על דעת שיבנה בתוכה בתים ואח"כ בנה בתוכה מקצת בתים, אפי' הבי אין מוודין לה מחומתה מכיון שקדמה חומה לבתים... ולא אמרינן שיהיו כותלי הבתים שנתחדשו בתוך החומה ככותלי החומה, שתהא החומה בכך כהוקפה לדירה, אלמא הוקף ממש אחר הדירה בעינן...".

מבואר בדברי הרשב"א שהיקף לדירה הוא שהדירה נבנתה לפני ההיקף (החומה), וכאשר ההיקף נבנה לפני הדירה אע"פ שבשעת בניית ההיקף התכוונו לבנות את הדירה אין הדבר מועיל וההיקף אינו נחשב כמוקף לדירה.

כדעת הרשב"א סוברים גם הריטב"א (שם, רד"ה "איתיניה") והמאירי (שם, ד"ה "אתא רבא").

שיטת הרמב"ם וסיעתו: הרמב"ם בהלכות שבת (פרק כח הל' ה) כתב: "עיר שהוקפה ולבסוף ישבה מוודין לה משיבתה. ישבה ולבסוף הוקפה מוודין לה מחומתיה".

הרמב"ם דבריו לא ביאר האם בניית היקף (חומה) על מנת לבנות בתוכו בית נחשב כמוקף לדירה או לא.

בנקודה זו שווים לרמב"ם הרא"ש והמרדכי, שאף הם לא ביארו מה יהיה הדין כשההיקף נבנה לפני הדיור על מנת לבנות בתוכו דיור. אלא שהרא"ש והמרדכי הוסיפו, שסתם עיר מוקפת לדירה, וסתם מבצר קודם הוקף ולאחר מכן יושב, ז"ל הרא"ש (פרק ד סוף סי' י): "יכתב רבינו מאיר ז"ל, דסתם עיירות מוקפות לדירה הם, דאין דרך להקיף מחיצה עד שיבנו הבתים תחילה, אבל מבצרים סתמיהו הוקפו ולבסוף ישבו", וכן כתב המרדכי בערוכין (אות ת"ק).

שיטת הר"ח: כותב רבינו חננאל (עירובין כו, ע"א): "ואיזו עיר חדשה -- שישבה ולבסוף הוקפה. ואיזו היא ישנה (שמודין לה מחומתה) -- שהוקפה ולבסוף נתיישבה, דכיון דחומה נעשית תחלה כל בנין שבונים בפנים סמוכין על החומה שהיא מחיצה החיצונה".

נראה שלר"ח היתה גירסה הפוכה מגירסת הבבלי שלפנינו, שעיר חדשה היא עיר שישבה ולבסוף הוקפה שבה מוודים מן הבתים, ואילו עיר ישנה שמודדים לה מחומתה היא עיר שקודם הוקפה לדירה ולאחר מכן נתישבה. והר"ח נתן טעם לדבריו, שבעיר ישנה שנבנתה החומה בתחילה מוודים מן החומה, כיון שכל בנין שבונים בתוך העיר סומכים לחומה, שהיא מהווה את המחיצה החיצונה של הבית.

אולם יתכן גם לבאר שלר"ח לא היתה גירסה שונה בבבלי, אלא שפסק כירושלמי, וז"ל הירושלמי (פ"ה הל' ז בסופה): "עיר חדשה מודד מן הבתים, וישנה מודד מן החומה. אי זו היא חדשה ואי זו היא ישנה? רבי זעירא בשם רב חסדא: בנה בתים ואחר כך בנה חומה זו היא עיר חדשה, בנה חומה ואחר כך בנה בתים זו היא ישנה. רבי זעירא אמר בין זו ובין זו חדשה. ואי זו היא ישנה, כל שהיו בה דיוורין וחרבו".

2. להלכה

פסק השו"ע (בסימן תא) הוא כגירסת הבבלי לפי רוב שיטות הראשונים שלפנינו, וז"ל: "חפצי האיני יהודי... ואם הוציאן אינו יהודי חוץ לתחומן והביאן לעיר, יכולים לטלטל בכולה, שכולה כד' אמות, ובלבד שתהא מוקפת לדירה. וסתם עיירות מוקפות לדירה, שבונים בתים תחלה ואח"כ מקיפים אותם, אבל סתם מבצרים אינם מוקפים לדירה".

וכן פסק השו"ע (סימן שנח סעיף ב), בדין גינה ופרדס ובורגנים ששטחם גדול מבית סאתיים, וז"ל: "ומה נקרא מוקף לדירה זה שבנה בו בית דירה או שפתח לו פתח מביתו ואח"כ הקיפו".

וכתב הבית יוסף (סי' תא ד"ה ומ"ש ובלבד) שמשווים דין עיר לדין קרפף יותר מבית סאתיים, וז"ל: "ומ"ש ובלבד שתהא מוקפת לדירה וכו' – כלומר אבל אם לא היתה מוקפת, או היתה מוקפת שלא לדירה כגון שהוקפה ולבסוף ישבה, לא חשיבה כולה כד' אמות כדין קרפף יותר מבית סאתיים שלא הוקף לדירה שנתבאר בסימן שנת...".

אלא שהמהבר לא דן בשיטות הראשונים, מה הדין כאשר קודם הוקף, אך בזמן שהוקף הוקף על מנת שיבנו בו בתים. וכתב המשנה ברורה (בסימן שנה ס"ק יט): "ודע דאם חשב בפירוש בשעה שהקיף למקום הזה שיבנה בו בית אח"כ והקרפף הזה יהא כמו חצר, או בית שבנה מתחלה ואח"כ הקיף בסוף הבית והשב בשעת ההיקף שיפתח אח"כ פתח בבית לאותו צד כדי שיוכל להשתמש בהקיף לצרכי הבית אפשר שיש להקל ולומר דמיקרי מוקף לדירה שהרי הקיף אותו לשם דירה".

ובשער הציון (שם אות כא) כתב: "אף דבפרי מגדים והגר"א לא משמע כן, וכדבריהם משמע מחידושי הרשב"א בשלהי פ"ב במעשה דאבורנקא, מ"מ צדדנו בזה להקל מאחר דמשיטת הרמב"ם משמע דבהוקף לכוננת דירה לחוד ג"כ מהני...".

לאור הדברים הללו נראה שבמרוצבים רגילים, כיון שבונים את הדיוורים בתחילה ורק לאחר מכן יוצרים את התל המתלקט ("החומה") המהווה את המחיצה יהא מותר לטלטל על גבי המוצב כיון שהוקף לדירה. אלא שיש מקום לדון בשאלתנו לגבי מוצבים שנבנו בצורה זו, אולם

לשם מגורי חירום בלבד, ובזמן רגיעה המוצב משמש לתצפית יום בלבד, וכלל אין משתמשים בחדרי המגורים של המוצב כיון שהם אטומים. האם במצב זה, נחשב המוצב כמוקף לדירה כיון שלא גרים בחדרי המגורים.

3. דין בית דירה שאין גרים בו

המגן אברהם (בסימן שצח ס"ק ה) מבאר שבית דירה נחשב כחלק מהעיר אע"פ שלא גרים בו.

וכן כתב גם המשנה ברורה (סימן שצח ס"ק יט) בשם אחרונים. ביארנו לעיל שהגמרא בעירובין (דף כה ע"ב ודף כו ע"א) לומדת דין היקף לדירה בבוסתן יותר מבית סאתיים מהקפת עיר לדירה, וכ"כ הב"י בסימן ת"א שמשווים דין עיר לדין קרפף יותר מבית סאתיים. לאור דברי המג"א והמשנ"ב ניתן לבאר שבעניננו, אע"פ שלא גרים בחדרי המגורים במוצב והם אטומים כיון שקדמו ובנו בתחילה את חדרי המגורים הוי בנית התל המתלקט במוצב כהיקף לדירה ויהיה מותר לטלטל בשטחו העליון של המוצב בשבת אע"פ שהוא גדול מבית סאתיים. אולם המג"א (סימן שנת ס"ק ד) מבאר שהגדרת בית דירה הוא, שאין גרים שם בקביעות. משמע מדבריו שצריך לגור בדירה, אלא שלא בקביעות.

והנה שו"ע הרב כתב (סימן שצח סעיף ו) וז"ל: "כל בית דירה שהוא יוצא מהעיר אע"פ שאין דרים בו עתה אלא שהוא ראוי לדירה..." ולכאורה היה נראה להבין דבריו שבא להדגיש שאין צורך שידורו בו כלל אלא אף אם הוא ראוי לדירה חשוב כמוקף לדירה, אולם בכף החיים (שם ס"ק כב) ציין ששו"ע הרב מבין כמג"א.

בענין הסתירה הנ"ל בדברי המג"א נאלץ לבאר שכונת המג"א באומרו שבית דירה הוא "אע"פ שאין גרים שם" היא שאין גרים שם כעת, אך לפעמים גרים שם, וכך נבאר גם את דברי המשנ"ב. ולפי זה יתבאר שבמוצבים שנבנו מלכתחילה לשמש לתצפית יום בלבד ורק בשעת חרום ישתמשו בחדרי המגורים דינם יהיה כקרפף שלא הוקף לדירה כיון שהדירה אינה מיועדת למגורים בשעת רגיעה, ויש לדונם כיון סוכת השומרים.

ג. דין סוכת השומרים

1. גרייה

המשנה בערובין (דף צט ע"ב) אומרת: "אילן שהיה מיסך על הארץ אם היה גופו גבוה מן הארץ שלשה טפחים — מטלטלים תחתיו; שורשיו גבוהים מן הארץ ג' טפחים — לא ישב עליהן". ובגמרא שם: "א"ר הונא בריה דרב יהושע: אין מטלטלין בו יותר מבית

סאתיים. מ"ט, משום דהוי דירה שתשמישה לאויר אין מטלטלין בה יתר מבית סאתיים".

רש"י שם מבאר, שאע"פ שנטע את העץ כדי שיהא מוקף לדירה, אין זה מועיל, ואם השטח גדול מבית סאתיים אסור לטלטל בו יותר מד' אמות, כיון שאין המקום מוקף כדי שיגורו בה תמיד, אלא להסתופף בה שומרי השדה.

שיטת ר' יהונתן: רבינו יהונתן על הרי"ף (דף לג ע"א מדפי הרי"ף, סוד"ה "מתני' אילן המיסך") כתב: "אם היה תחת האילן יותר מבית סאתיים, אסור לטלטל תחתיו, לפי שהוא אינו מוקף לדירה, כלומר לדור בו יומם ולילה, אלא לשמור משם אויר השדות והכרמים, לא שמיז מוקף כלל, ואין מטלטלין בו אלא כשהוא עד בית סאתיים, שנראה כחצר, דזהו שיעור חצר המשכן שהוא מאה על חמישים ומרובעות שבעים אמה וארבעה טפחים".

אף בשיטתו זו אנו רואים שהדגש העיקרי בהיקף לדירה הוא הכוונה למגורים קבועים יומם ולילה.

שיטת הרשב"א וסיעתו: הרשב"א (שם ד"ה "אמר רב הונא") כתב: "פי' אין מטלטלין בו אם יותר הוא מבית סאתיים, ואפי' עשאוהו מתחילה לדור תחתיו, משום דאין דירתו לקבע אלא לשמור משם גנות ופרדסים, ותשמישו לאויר הוא, וכל שתשמישו לאויר אין מטלטלין בו אם הוא יתר מבית סאתיים, ומיהו אם נטעו מתחילה לדור תחתיו לגמרי ושלא לשמור בו לתשמיש האויר, מטלטלין אפי' כמה שהוא".

וב"כ הריטב"א על אתר (ד"ה "אמר רב הונא") וכן נראית דעת הרא"ש (פ"י סי' ט), וכן היא דעת רש"י שהובאה לעיל.

המאירי על אתר (בית הבחירה, אמצע ד"ה המשנה השישית) מבאר מהו תשמיש לאויר וז"ל: "מכל מקום אין תשמישה אלא לאויר, ר"ל להסתופף שומרי גנות או הרוצים לעמוד שם לשאוף ריח".

לכאורה, לאור הסבר המאירי (וכן אם נבאר שהסבר זה מקובל על הרשב"א וסיעתו, שהשתמשו במונח שהובא בגמרא "תשמישו לאויר", ולא ביארו מהו) יתבאר שאם נטעו אילן זה כדי שהשומרים יגורו תחתיו יום ולילה, הוי כדירת קבע, וכדברי הר' יהונתן, ואין השיטות חלוקות.

שיטת תוספות: תוספות בערובין (דף כג ע"א ד"ה שהוא) שואל, מדוע למדו את דין שטח הקרקע שמותר לטלטל בתוכה אם לא הוקפה לדירה משטחו של חצר המשכן ולא משטחו של הר הבית ששטחו גדול יותר? ומתרץ תוס' בתרוצו השני, שהעזרות בהר הבית נחשבו כמוקפיין לדירה, כיון שהיו שומרים בהם כל הלילה.

משמע מתוס', שאע"פ שלא ישנו בעזרות בלילה היו מוקף לדירה, כיון ששמרו בהם עשרים וארבע שעות ביממה.

2. להלכה

כתב הבית חדש (ברי"ש סימן שנח): "...אלא אפי' בורגנין שבשדות, שהשומר יושב בתוכו ביום ואוכל שם את פתו, ג"כ אינו הוקף לדירה, שהרי בלילה הוא לן בביתו, ואין תשמישו עשוי אלא לאויר, לישב בתוכו ולשמור את השדות. מהאי טעמא ילפינן סאתיים מחצר המשכן ולא ילפינן מהר הבית ועזרת נשים שהיה קל"ה אמות ועזרת ישראל קפ"ו, אלא לפי שהעזרה חשיבא מוקפין לדירה שהיו שומרים בה כל הלילה, מה שאין כן חצר המשכן וכמו שכתבו התוס' בד"ה שהוא כתרין השני פרק שני דף כג".

הביאור הלכה (תחילת סי' שסב, ד"ה כדי לשמור) מביא את הב"ח להלכה זו"ל "עין בב"ח, והובא באליהו רבא ותוספת שבת, שמצדד דאם השומר יושב בה יום ולילה ואינו הולך ללון בביתו הוא בכלל דירת אדם". נראה מדברי הביאור הלכה שהבין שדעת הב"ח היא כשיטת ר' יהונתן שהובאה לעיל, שהשומר בה יומם ולילה בסוכת השומרים. ואילו מדברי תוס' בעירובין ופשטות והב"ח משמע שאין צורך שהשומר ידור במקום יומם ולילה אלא סגי בכך ששומרים במקום עשרים וארבע שעות ביממה ואפי' שהשומרים מתחלפים כפי שהיה בעזרות ואף אחד לא ישן שם. גם במג"א (סימן שנח רס"ק ד) הכריע כר' יהונתן או כהבנת הביאור הלכה בב"ח, שכתב "וה"ה אם יש סוכת שומרים שגר שם ביום ובלילה". הנפקא מינה בין שיטת תוס' בעירובין והב"ח לשיטת ר' יהונתן, המג"א והביאור הלכה, היא במקומות בהם קיימת שמירה קבועה במשך עשרים וארבע שעות ביממה, ואין השומרים אמורים לישון שם, כגון בבונקרים של בסיסים שיש להם היקף טוב בפני עצמם, ושטחם בדרך כלל גדול מבית סאתיים, שלדעת תוס' בעירובין והב"ח יחשב הבונקר כמוקף לדירה, ויהיה מותר לטלטל בתוכו, ואילו לדעת ר' יהונתן והמג"א והביאור הלכה ככהאי גוונא לא הוי מוקף לדירה, אלא רק אם השומרים גרים בבונקר.

ד. סיכום

מוצבים המשמשים לתצפית יום בלבד, ששטחם העליון גדול מבית סאתיים, נראה שאסור לטלטל בהם בשבת, כיון שאין היקף המוצב נחשב כהיקף לדירה, ולמרות שהדיורים במוצב נבנו לפני עשיית ההיקף, הם נעדרו לשימוש בשעת חירום בלבד, ואין להכלילם אף בגדר דיוור שאין דרים בו בקביעות (שיטת המג"א), כיון שבזמן רגיעה כלל לא גרים בהם. יש להתייחס למוצבים הללו כאל סוכת השומרים; ואף לפי שיטת הב"ח

אליבא דתוס' בערובין, שסובר שבמקום ששומרים בו ביום ובלילה היו הקיפו היקף לדירה, אין מקום להקל כאן כיון שמוצבים אלו משמשים לתצפית יום בלבד.

אולם מוצבים ששמשו בעבר למגורי קבע בזמן רגיעה, והפכו למוצבי תצפית יום לאחר זמן, מותר לטלטל בהם כיון שהם נכללים בגדר דיור שאין גרים בו בקביעות שלדעת המג"א וסיעתו היקפו היו היקף לדירה.

☆ ☆ ☆

יסוס מוכן ליום מלחמה ולה' התשועה'. שלמה המלך ע"ה יזהיר כל אדם בכתוב הזה שיעשה כל דבר שיצטרך לעשות ודרך הטבע כל מה שבכוחו, ושימסור השאר בידי שמים, כי הנס אינו חל אלא בחסרון הטבע, ועיקר יצירת האדם בנוי על מדת הטבע, ועל כן יצטרך שיעשה האדם פעולות וענינים שיהיו הכנות להשיג בהן חפצו ולעמוד על משאלות לבו, כמי שרוצה ללכת למלחמה על אויביו שראוי לו שיכין כלי זיין וסוסים ומרכבות ליום מלחמה, שאם אינו מכין ויסמוך על הנס ימסר ביד אויביו... ואחר שעשה לו כל יכלתו והשתדל בכל כוחו ועשה בדרך הטבע כל הכנותיו אין ראוי לו לבטוח שיגיע אל רצונו רק בשם יתעלה לא בהכנות האלה, כי יש אדם שיאבד במלחמה עם כל ההכנות, ויש שינצל מבלעדיהן... ואם כן אין עיקר התשועה בענין המלחמה ולא בענין הרפואה להכנותיהם רק בשם יתעלה שכן כתיב: 'הרופא לשבורי לב ומחבש לעצבותם', וכתוב: 'לא בגבורת הסוס יחפץ לא בשוקי האיש ירצה', וכתוב שקר הסוס לתשועה'. זאת כוונת התורה ורוב הפסוקים מוכיחין כן, ולכך תצוה התורה לישראל להשתדל בהכנות האלה שיצאו חלוצים בעלותם למלחמה על אויביהם, ושישימו אורב וישלחו מרגלים בערי האויבים, כי כל הענינים האלה הם הכנות לעשות מה שבכת האדם לעשות בדרך המנהג והטבע, ואחר כן יפעול הנס על כל מעשה הטבע... ועם כל השתדלותנו שתהיה אמונתנו שאין עקר התשועה בהם רק בשם יתעלה, וזהו שאמר שלמה בכאן: 'יסוס מוכן ליום מלחמה ולה' התשועה'.

(הקדמת רבינו בחיי לפרשת שלח לך)